

УДК 631.4.551

Мольчак Я. О., Потапова А. Г., Фесюк В. О.

Луцький національний технічний університет, кафедра екології

ОЦІНКА АГРОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Приділена увага компонентній та територіальній структурі природного агресурсного потенціалу області для визначення ролі і місця окремих його складових у процесі сільськогосподарського природокористування та аналізу забезпеченості різними видами природних ресурсів, їх оптимального використання.

Ключові слова: природний агресурсний потенціал, природно-агресурсний район, оптимізація використання природного агресурсного потенціалу, земельно-ресурсний потенціал, сільськогосподарське природокористування.

Мольчак Я. А., Потапова А. Г., Фесюк В. А. Оценка агресурсного потенціала Волинської області для розвитку сільськогосподарського виробництва. Уделено внимание компонентной и территориальной структуре природного агресурсного потенціала області для определения роли и места отдельных его составляющих в процессе сільськогосподарського природопользования и анализа обеспеченности разными видами природных ресурсов, их оптимального использования.

Ключевые слова: природный агресурсный потенціал, природно-агресурсный район, оптимізація використання природного агресурсного потенціала, земельно-ресурсный потенціал, сільськогосподарське природопользование.

Molchak J. A., Potapova A. G., Fesiuk V. A. Estimation of Volyn Region Agresource Potential for Agricultural Production Development. Attention has been paid to the component and territorial structure of natural agresource potential of the region. Role and place of its separate components in the process of agricultural management is determined. Analysis of provision with different kinds of natural resources and its optimal use has been conducted.

Key words: natural agricultura resource potential, natural agricultura resource region, optimization of the usage of natural agricultural resource potential, land-resource potential, agricultural nature usage.

Постановка наукової проблеми та її значення. Природний агресурсний потенціал – це основа розвитку господарства аграрно-промислових регіонів. Він дозволяє забезпечити потреби населення і господарства у сировині і товарах народного споживання, зменшує залежність від імпорту продуктів харчування. Раціональне природокористування передбачає сталий розвиток, посилює необхідність конструктивно-географічних досліджень природного агресурсного потенціалу регіонів. Для досягнення рівноваги у регіональних геосистемах та поліпшення якості

навколишнього середовища важливого значення набуває обґрунтування наукових основ природокористування.

Аналіз досліджень. Особливості використання агроресурсного потенціалу розглядалися у наукових працях українських і зарубіжних вчених. Слід згадати наукові праці В. В. Медведєва [1], М. Д. Гродзинського [2; 3], П. Г. Шищенко [2], М. В. Питуляка [4, 5] та інших. Але питання методики оцінки природного аграрного потенціалу, еколого-економічна ефективність його використання ще недостатньо розроблені. Також відсутній аналіз змін у використанні цього потенціалу, не повністю обґрунтовані шляхи використання природного аграрно-ресурсного потенціалу. Саме це і зумовило вибір проблеми.

Мета та завдання статті. Метою є оцінка природного агроресурсного потенціалу території, визначення його структури і територіальних особливостей використання для сільськогосподарського природокористування; виявлення ефективності природокористування в агроландшафтах Волинської області та встановлення взаємозв'язків між природно-географічними показниками території та еколого-економічними наслідками аграрної діяльності. Для зазначеної мети були вибрані наступні завдання: з'ясувати особливості сучасного природокористування в сільському господарстві та визначити продуктивність природного агроресурсного потенціалу в природних агроресурсних районах Волинської області.

Матеріали і методи. Були використані наукові праці М. Д. Гродзинського [2; 3], В. В. Медведєва [1], М. В. Питуляка [4; 5], В. П. Руденка [6], П. Г. Шищенко [2] та інших.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Різні природно-економічні умови області характеризують сільськогосподарське виробництво, яке має певні територіальні відмінності. За допомогою вартісної оцінки видів земельних ресурсів, їх якісної характеристики та оцінки інших складових ПАРП було виділено два природно-агроресурсні райони (ПАРР): Поліський (Північно-Поліський і Південно-Поліський) і Лісостеповий.

Кожен з виділених ПАРР характеризується певним ґрунтовим покривом, кліматичними умовами, рельєфом, поверхневими і підземними водами і визначає особливості сільськогосподарського природокористування. Як певна територія, ПАРР мають не тільки єдині природні умови і ресурси, але й специфіку їх використання у сільськогосподарському виробництві. Кожний ПАРР має свій природний агроресурсний потенціал, який залежить від забезпеченості відповідними природними ресурсами, їх якості та збалансованості. Кожен з ПАРР відрізняється один від одного рівнем використання природних ресурсів і продуктивністю сільськогосподарського виробництва [1].

Основу природно-ресурсного потенціалу Волинської області складають земельні ресурси (більше 1/2 інтегрального ПАРП) [4]. Особливо велике значення земельних ресурсів у Горохівському (75,5 % інтегрального ПАРП), Луцькому (75,2 %), Іваничівському (73,6 %), Рожищенському (72,3 %) районах.

Отже, сільськогосподарська спеціалізація господарств використовує місцеві природні ресурси більшості районів Волинської області.

Основне місце у компонентній структурі потенціалу земельних ресурсів Волинської області займає потенціал орних земель, вартість якого складає 6121,3 млн. грн., або 69,9 % від загального земельно-ресурсного потенціалу.

Потенціал сіножатей і пасовищ становить 2468,2 млн. грн., що складає 28,2 % від загального земельно-ресурсного потенціалу області. Найменшим є потенціал багаторічних насаджень, який становить 168,7 млн. грн., або 1,9 % від загального земельно-ресурсного потенціалу області. Найбільший потенціал орних земель у Горохівському, Луцькому, Володимир-Волинському, Локачинському районах (більше 500 млн. грн.), сіножатей і пасовищ - у Ковельському, Ратнівському, Любомльському, Маневицькому, Турійському, Рожищенському адміністративних районах (більше 190 млн. грн.) - багаторічних насаджень - у Луцькому районі (38,8 млн. грн.).

Усі ці компонентні складові земельно-ресурсного потенціалу області мають певну диференціацію в розрізі природно-агроресурсних районів.

Найбільший за площею (715,6 тис. га) є Поліський ПАРР, який має значний земельно-ресурсний потенціал – 4742,3 млн. грн., розораність якого складає 55,8 %, що на 8,2 % менше ніж в середньому по області. Такий показник розораності в цьому ПАРР зумовлений соціальними та історичними особливостями заселення і освоєння цієї території. Щодо розподілу сільськогосподарських угідь, то найбільша площа (620,2 тис. га) перебуває у власності громадян.

Поліський ПАРР багато науковців поділяють на дві агропромислові зони (АПЗ): Північно-Поліську та Південно-Поліську.

Північно-Поліська АПЗ займає територію Любомльського, Ратнівського, Шацького, Старовижівського, Камінь-Каширського, Любешівського та Маневицького районів (51 % території області). Сільське господарство цієї зони спеціалізується на молочно-м'ясному скотарстві, льонарстві і картоплярстві.

Південно-Поліська АПЗ охоплює Турійський, Ковельський, Рожищенський, Ківерцівський райони (28 % площі території). Сільське господарство характеризується не набагато вищим рівнем розвитку порівняно з Північним Поліссям. Спеціалізація сільського господарства суттєво не відрізняється від Північно-Поліської зони, але більшого значення набувають зернове господарство та свинарство. Між цими АПЗ не існує значних відмінностей щодо інших показників: особливостей рельєфу, клімату, ґрунтів, площі та структури сільськогосподарських угідь, що дає підстави виділити лише один окремий природно-агроресурсний район – Поліський.

Основне місце у компонентній структурі земельно-ресурсного потенціалу Поліського ПАРР займає потенціал орних земель – 54,9%, меншу частку займають кормові угіддя – 44,2 % та багаторічні насадження – 0,9 %.

Сільськогосподарські угіддя Поліського ПАРР займають 35,5 % площі земельного фонду, розораності яких становить – 55,8 %, що на 8,2 % менше, ніж в середньому по області.

У Лісостеповому ПАПП потенціал орних земель в компонентній структурі земельно-ресурсного потенціалу більший і становить 89,0 %. В цьому ПАПП значно нижчий потенціал кормових угідь – 8,8 % і вищий потенціал багаторічних насаджень – 2,3 %. Лісостеповий ПАПП характеризується наявністю значних площ сільськогосподарських угідь (335,03 тис. га), а також сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами, що забезпечують інтенсивний розвиток землеробства. Про це свідчить структура сільськогосподарських угідь, в якій 89% займають орні землі, а розораність території становить 61,1 %.

До Лісостепоного ПАПП належать райони південної частини області: Володимир-Волинський, Горохівський, Іваничівський, Локачинський та Луцький.

Ці райони мають нижчий потенціал земельних ресурсів, який становить, відповідно, 3813,3 млн. грн. Але особливості рельєфу, клімату, ґрунтів, площі та структури сільськогосподарських угідь дають підстави для виділення окремого природно-агроресурсного району – Лісостепоного, який займає всього 21 % площі області.

Для всіх ПАПП характерна певна територіальна диференціація земельно-ресурсного потенціалу (таблиця 1) на 01.01.2008 р.

Таблиця 1

**Територіальна диференціація
земельно-ресурсного потенціалу в ПАПП (грн/га)**

ПАПП	Рілля	Багаторічні насадження	Сіножаті	Пасовища
Поліський	6135,39	9950,68	7637,71	6058,62
Лісостеповий	12187,16	17522,84	7228,52	5091,30

Найвища густина земельно-ресурсного потенціалу характерна для Лісостепоного ПАПП. Середня густина потенціалу орних земель у цьому ПАПП становить 12,2 тис. грн./га, що на 4,15 тис. грн. вище від середньообласного, а 1 га земельних ресурсів – 10,5 тис. грн./га. Потенціал 1 га земельних ресурсів у Поліському ПАПП значно нижчий і становить, відповідно, 7,4 тис. грн./га., потенціал 1 га орних земель - 6,1 тис. грн./га.

За величиною густоти земельно-ресурсного потенціалу в області можна виділити три групи районів: з високим рівнем (більше 8 тис. грн./га), середнім (6-8 тис. грн./га), низьким (до 6 тис. грн./га) рівнями. Максимальні показники густоти потенціалу характерні для багаторічних насаджень (11,0–20,2 тис. грн./га) та орних земель (103–12,4 тис. грн./га) області. Густина потенціалу кормових угідь області значно нижча і становить у середньому 5,7–7,5 тис. грн./га. Середня густина земельно-ресурсного потенціалу – 8,31 тис. грн. га, найвища – в Лісостеповому ПАПП.

На підставі даних аналізу густоти потенціалу різних видів земельних ресурсів у розрізі ПАПП можна зробити висновок, що в Лісостеповому ПАПП спостерігаються максимальні показники густоти потенціалу ріллі та багаторічних насаджень, а в Поліському ПАПП – сіножатей та пасовищ.

Для визначення продуктивності ПАРП у виділених природно-агроресурсних районах були використані слідуючі показники: виробництво валової продукції сільського господарства на одиницю площі сільськогосподарських угідь; виробництво валової продукції рослинництва і тваринництва на одиницю площі сільськогосподарських угідь; урожайність окремих сільськогосподарських культур з одиниці посівної площі сільськогосподарських угідь; виробництво валової продукції сільського господарства та рослинництва на одну особу [5].

На основі проведеного аналізу можна зазначити, що найвища продуктивність земель характерна для Лісостепового природно-агроресурсного району.

За останні роки продуктивність земель знизилася у 1,2 раза. Це свідчить про недостатнє використання природного потенціалу земельних ресурсів, зменшення обсягів виробництва. Основна частка валових зборів сільськогосподарських культур припадає на особисті підсобні господарства населення.

Раціональна спеціалізація сільськогосподарського виробництва, особливості розміщення сільськогосподарських культур залежно від природно-економічних умов сприяють підвищенню продуктивності природно-агроресурсного потенціалу сільського господарства та зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Так, проведений аналіз структури посівних площ свідчить про те, що найсприятливіші умови для вирощування зернових та цукрових буряків є в Лісостеповому ПАРП, а для картоплі і кормових – у Поліському ПАРП. Ці дані свідчать про те, що є можливість зменшення затрат на їх вирощування і сприяти підвищенню продуктивності рослинництва. У Поліському ПАРП доцільно також розвивати ягідництво, а в Лісостеповому ПАРП – розширити площі під садами. В усіх районах необхідно подбати про родючість ґрунтів, про раціональне використання водних і агрокліматичних ресурсів, які також сприяють підвищенню продуктивності сільськогосподарського виробництва, зниженню собівартості продукції.

Висновки. Оцінка агроресурсного потенціалу Волинської області свідчить про те, що земельні ресурси є основною складовою частиною природно-агроресурсного потенціалу та інтегральним ресурсом, який забезпечує можливість виробництва сільськогосподарської продукції з врахуванням впливу інших природних чинників. Сучасний стан освоєння природних агроресурсів Волинської області дає підстави визначити його як такий, що має можливість для подальшого підвищення ефективності природно-агроресурсного потенціалу за умови його раціонального використання.

Література

1. Агроэкологическая оценка земель Украины и размещение сельскохозяйственных культур / [отв. ред. В. В. Медведев]. - К. : Аграрная наука, 1997. - 164 с.
2. Гродзинський М. Д. Ландшафтно-екологічний аналіз в мелиоративному природопользованні: учебн. [для студ. высш. учебн. завед.] / М. Д. Гродзинський, П. Г. Шищенко. – К. : Либідь, 1993. - 224 с.
3. Гродзинський М. Д. Стійкість геосистем до антропогенних навантажень / М. Д. Гродзинський. - К.: Либідь, 1995. - 233 с.
4. Питуляк М. В. Еколого–економічна оцінка земельно–ресурсного потенціалу Тернопільщини / М. В. Питуляк // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : географія. – 2003. – № 1 (7). – С. 83–87.
5. Питуляк М. В. Особливості сільськогосподарського природокористування на Тернопільщині / М. В. Питуляк // Наукові записки ТДПУ. Серія : географія. – 1999. – № 1 (7). – С. 172–176.
6. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : [підручник] / Василь Руденко. – Чернівці : Зелена Буковина, 1999. - 568 с.

Відомості про авторів

ПІБ: Мольчак Ярослав Олександрович

Луцький національний технічний університет, директор ННВІРББ, доктор географічних наук, професор.

Адреса: 43025, м. Луцьк, вул. Б. Хмельницького 16/6.

Телефони: 746114 (службовий)

727397 (домашній)

80507228037.

ПІБ: Потапова Алла Геннадіївна

Луцький національний технічний університет, аспірант кафедри „Екологія”.

Адреса: 43023, м. Луцьк, вул. Наливайка 8А/13.

Телефон: 80503783394.

ПІБ: Фесюк Василь Олександрович

Луцький національний технічний університет, доцент, канд. геогр. наук, викладач кафедри „Екологія”.

Телефон: 717731 (домашній)

80661014193.